

قطب‌الدین مختاری

کلمه‌های دشوارفهم در زبان مطبوعات

مطبوعات یکی از واسطه‌های بسیار مهم معرفت و آگاهی مردم است. امکاناتی که در مطبوعات وجود دارد، در دیگر وسایط اخبار عمومی مانند رادیو و تلویزیون دیده نمی‌شود. این امر پیش از همه نشانگر آن است که مخاطب اصلی مطبوعات قشر باسواد جامعه است. اما در عین حال، امکانات مطبوعاتی برای روزنامه‌نگار نیز فراختر است. این روزنامه‌نگار است که مواد را تهیه و به فراخور دانش خود تکمیل و تحلیل و به زبان دلخواه پردازش و منتشر می‌کند. همین ویژگی خاص باعث گردیده که زبان مطبوعات از جانب منتقدان مورد بررسی قرار گیرد و به طور کلی محققان به این نتیجه رسیده‌اند که هر مقوله از عرصه‌های علوم، زبان خاص خود را دارد. در هر صورت «زبان از عنصرهای نهایت مهم نشریات سیاسی و اجتماعی، ضرورت‌ترین اسباب کاری برای روزنامه‌نگار است» (۳،۴).

در این مقاله تلاش گردیده تا به یکی از جنبه‌های زبان مطبوعات، یعنی استفاده از واژگان و اصطلاحات پرداخته شود. تردیدی نیست که بخشی عظیمی از منظومهٔ زبان را واژگان تشکیل می‌دهد. در ارتباط با زبان مطبوعات، یکی از موضوعهایی که جای تأمل دارد استفاده از کلمه‌های دشوارفهم است. شاید بی‌باکانه بتوان گفت که زبان مطبوعات امروزه ما از اواخر سالهای دههٔ ۸۰ گرفتار هرج و مرج و بی‌سر و سامانی گردید. در صفحه‌های مطبوعات این دوره ویران کردن معیار زبان ادبی، چه در استعمال لغت و چه در املا، نهایت زیاد به نظر می‌رسد. ما برای اثبات گفته‌های خود شماره‌های زیادی از روزنامهٔ «جوانان تاجیکستان» را از نظر گذراندیم. امروزه در جمهوری ما روزنامه فراوان است، اما روزنامهٔ مذکور در ردیف بهترین واسطه‌های اخبار جمهوری قرار دارد و روزنامه‌نگاران باتجربه را در اطراف خود متحد می‌سازد.

کاربرد لغت معیار خود را دارد. دی. روزینتال، اسلوب روزنامه‌نگاری را از نوعهای اسلوب نشریات سیاسی و اجتماعی دانسته، انتخاب واسطه‌های زبانی را با در نظر داشت خصوصیت عامه فهم آنها (۴،۳۷) یکی از شرطهای اساسی این اسلوب می‌داند. در حقیقت استعمال کلمه به صورت دشوارفهم در روزنامه‌ها همیشه درست نیست. به این جمله توجه کنید:

«مبلغی که از توجه آنها به فستیوال آ.س.ت (OCT) وارد می‌گردد، سهم آنها به نسل آینده جامعه است»^۱.

اولاً از نظر معنایی طرز بیان جمله چندان صحیح نیست. از توجه به فستیوال وارد شدن مبلغ منطقاً غلط است، آن را برای برگزاری فستیوال یا به خزینۀ فستیوال گفتن درست‌تر می‌بود. ثانیاً کلمۀ «توجه» نیز در اینجا غلط است. مؤلف آن را برای بیان «خاکسارانه»ی سخاوت، کرم شاید استفاده برده باشد که خاص اسلوب روزنامه‌نگاری نیست. غلط دیگر این است که «سهم» را برای نسل دو کس یعنی پدر و مادر می‌گذارند. غلط دیگر در بیان آن است که نسل آینده هنوز به دنیا نیامده است. فستیوال هم برگزار گردیده و مبلغ صرف شده است. ما به چنین اشتباه‌ها عادت کرده‌ایم و به طور غریزی آنها را می‌فهمیم.

«توجه» اگرچه اصلاً معنای «توجه کردن» را دارد، ما آن را به جای اهمیت دادن، دقت کردن، رغبتناک شدن استفاده می‌کنیم. «سهم» را نیز به این طرز بیان ناکامل به معنای «حصه» می‌فهمیم، اما به علاوه بیانات نادرست زیاد در مطبوعات، کلمه‌های دشوارفهم فراوان استفاده می‌شود که نه هر خواننده معنای آنها را پی می‌برد. به جمله ذیل دقت فرمایید:

«...سال گذشته با ابتکار کمیته کار با جوانان نزد حکومت جمهوری تاجیکستان، در

تالار مرکزی فرهنگی «آریان» برگزار گشت...»^۲

«ابتکار» در اینجا به معنای تشبث است، اما آن نه به هر خواننده معلوم است.

^۱ جوانان تاجیکستان، ۲۰۰۰/۱۰/۱۹، ش ۴۲، ص ۲.

^۲ جوانان تاجیکستان، ۲۰۰۰/۱۰/۱۹، ش ۴۲، ص ۲.

با این مقصد ما درجه فهم دانشجویان سال اول را آزمودیم. از ۱۴ نفری که در آزمون شرکت داشتند، ۳ نفر کلمه «ابتکار» را به معنای «آغاز» فهمیدند، ۱۱ نفر به معنای «افتخار»، ۲ نفر به معنای «کوشش»، تنها ۴ نفر به معنای «تشبث» فهمیدند. ۵ نفر دیگر در جلوی آن علامت سؤال گذاشتند.

معنای کلمه «مجمع» را از ۱۴ نفر هیچ کس هم درست معنی نکرد. ۵ نفر به معنای «جمع»، ۵ نفر به معنای «مجموعه»، ۴ نفر دیگر علامت سؤال گذاشتند. کلمه‌هایی که با آنها سنجش گذراندیم از این قرار بود:

پاسخهای صحیح	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	دانشجو کلمه
مجمع	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
تکلیف	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ژرفتر	۹	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-
ابتکار	۴	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-
امور	۲	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
تظاهرات	۵	+	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-
تخریب کارانه	۱	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
پژوهان پایه درست دانشجو	۵	۱	۱	۱	۲	۱	۱	۰	۰	۴	۰	۲	۰	۰	-

از مجموع ۱۴ دانشجوی شرکت کننده در آزمون، هیچ یک معنای کامل این هفت

کلمه را ندانستند. بیش از همه، ۹ نفر معنای کلمه اصلی تاجیکی «ژرفتر» را جواب درست گفتند. اما این کلمه هم خاص اسلوب بدیعی و در ادبیات سابقه‌دار است. کلمه‌های دیگر اقتباسی‌اند. اما در اینجا اصلاً سخن بر سر اصلی و اقتباسی بودن کلمه نیست، لیکن روزنامه‌نگار، نوجویی و مهارت را نباید در آوردن کلمه نایاب ببیند، برعکس او باید بکوشد که از کلمه‌های معمول و مشهور معجزه آفریند. در این راه پیش از همه ذخیره لغوی زبان مدد می‌رساند. از میان کلمه‌های بیان‌کننده یک معنا و مفهوم همان را باید انتخاب نمود که به همگان فهما باشد. چنانکه واکورف ون. می‌گوید: «زبان امکان می‌دهد که از سلسله کلمه‌های مترادف بیشتر از جهت معنا و اسلوب موافق‌تر آن را انتخاب نماییم» (۳،۵۸).

از این رو در مطبوعات از روی ضرب‌المثل «باقدر بود هر آن که کم‌پیدا است» نباید عمل کرد.

منابع:

۱. عینی ص. کلیات. جلد ۱۱، کتاب ۱. دوشنبه، نشریات دولتی تاجیکستان، ۱۹۶۳-۵۰۶ ص.
۲. آثار رودکی. استالین‌آباد، نشریات دولتی تاجیکستان، ۱۹۵۸-۵۴۲ ص.
3. Работа над словом// Под общей редак. А.З. Огорокова. -М.: Политиздат, 1974. -205с.
4. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка. -М.: 1977. -320 с